

GEZGİN, KULE VE KİTAPKURDU Metafor Olarak Okur

Alberto Manguel 1948'de Buenos Aires'te Arjantinli bir ana babanın çocuğu olarak doğdu. Çocukluğunu babasının diplomatik görevi nedeniyle İsrail'de geçirdi. Çek bakıcısından İngilizce ve Almanca öğrendi. Anadili İspanyolcayı, 1955'te Arjantin'e döndükten sonra öğrendi. Öğrenciliğinde Jorge Luis Borges'e dört yıl süresince kitap okudu. Yaşamını Fransa, İtalya ve İngiltere gibi değişik ülkelerde sürdüren Manguel, 1988'den beri Kanada vatandaşı.

Yazarlığı yanında çokdilli bir çevirmen, antoloji yazarı ve yayıncı olarak uluslararası ün kazanan Manguel'in başlıca yapıtları arasında *Hayali Yerler Sözlüğü* (Çev. Sevin Okyay-Kutlukhan Kutlu, YKY, 2005), 1992'de McKitterick Ödülü'nü kazanan romanı *News from a Foreign Country Came* (Yabancı Bir Ülkeden Haber Geldi) ve Kanada'da Kurmaca-Dışı dalında Genel Vali Edebiyat Ödülü'nü kazanan *Reading Pictures: A History of Love and Hate* (Resimleri Okumak: Aşk ve Nefretin Tarihi) sayılabilir.

Manguel'in Türkçeye çevrilen diğer kitapları şunlardır: *Başka Ateşler: Latin Amerikalı Kadın Hikâyeciler Antolojisi* (Çev. Tomris Uyar, 1988); otuzdan fazla dile çevrilip uluslararası bir çoksatar olan, *Times Literary Supplement* tarafından Yılın En İyi Kitapları arasına seçilen ve Fransa'da Médicis Ödülü'nü kazanan *Okumanın Tarihi* (Çev. Füsün Elioğlu, YKY, 2001); Borges'e kitap okuduğu günlere ilişkin anılarını anlattığı *Borges'in Evinde* (Çev. Cem Akas, YKY, 2002), *Palmyelerin Altında Stevenson* (Çev. Cem Akas, YKY, 2004), *Okuma Günlüğü* (Çev. Mehmet H. Doğan, YKY, 2007), *Geceleyn Kütüphane* (Çev. Dilek Şendil, YKY, 2008), *Kelimeler Şehri* (Çev. Esen Ezgi Taşcıoğlu, YKY, 2009), *Bütün İnsanlar Yabancıdır* (Çev. Salih Nilüfer, YKY, 2012).

Dilek Şendil Kadıköy Maarif Koleji ile İstanbul Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Dilimize kazandırdığı 70'i aşkın kitap arasında yayınevimizden çıkmış çevirileri: Ian Hodder, *Çatalhöyük: Leoparın Öyküsü* (2006), Gerald MacLean, *Doğuya Yolculuğun Yükselişi: Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz Konukları* (2006), John Gray, *Saman Köpekler: İnsanlar ve Diğer Hayvanlar Üzerine Düşünceler* (2008), Alberto Manguel, *Geceleyn Kütüphane* (2008), Tony Judt, *Savaş Sonrası: 1945 Avrupa Tarihi* (2009), *Kötülük Kol Gezerken* (2011) ve *Anılar Şalesi* (2013), Stella Rimington, *Kaçak Avı* (2009) ve *Gizli Ajan* (2010), Martin Amis, *Görüş Evi* (2010), Kate Atkinson, *Güzel Haber Ne Zaman Gelir* (2012), Janet Souter, *O'Keeffe*, Ian Rankin, *Başkasının Mezarı* (2014), *Ölüleri Anmak* (2014), *Veda Müziği* (2015).

*Alberto Manguel'in
YKY'deki kitapları:*

- Okumanın Tarihi (2001)*
Borges'in Evinde (2002)
Palmiyelerin Altında Stevenson (2004)
Hayali Yerler Sözlüğü (2005)
Okuma Günlüğü (2007)
Geceleyin Kütüphane (2008)
Kelimeler Şehri (2009)
Bütün İnsanlar Yalancıdır (2012)
Okumalar Okuması (2013)
Tanpınar'ın İzinde: Beş Şehir (2016)
Gezgin, Kule ve Kitapkurdu - Metafor Olarak Okur (2016)

ALBERTO MANGUEL

Gezgin, Kule ve Kitapkurdu
Metafor Olarak Okur

Deneme

Çeviren
Dilek Şendil

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4759
Edebiyat - 1357

Gezgin, Kule ve Kitapkurdu - Metafor Olarak Okur / Alberto Manguel
Özgün adı: The Traveler, the Tower, and the Worm - The Reader as Metaphor
Çeviren: Dilek Şendil

Kitap editörü: Dürrin Tunç
Düzeltili: Korkut Tankuter

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 12026

Çeviriye temel alınan baskı: University of Pennsylvania Press, 2013
1. baskı: İstanbul, Kasım 2016
ISBN 978-975-08-3874-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2013
Sertifika No: 12334
© Alberto Manguel
c/o Guillermo Schavelzon & Asoc., Agencia Literaria
www.schavelzon.com

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 34425 Karaköy / İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Craig'e sevgilerimle,

İçindekiler

Giriş • 9

1. Bir Gezgin Olarak Okur:
Dünyayı Tanımak Olarak Okuma • 13

2. Fildişi Kulede Okur:
Dünyaya Yabancılaşma Olarak Okuma • 49

3. Kitapkurdu:
Dünyanın Mucidi Olarak Okur • 81

Sonsöz
Yaşamak İçin Okuma • 99

Dizin • 109

Teşekkür • 113

Hildegard von Bingen "Kozmik Adam" Liber divinorum operum (1170-1174)

Giriş

Gerçek diye bir şey yoktur, onlar yorumdur.

Friedrich Nietzsche, *Posthumous Papers*
(ölümünden sonra yayımlanmış yazıları)

Anlayabildiğimiz kadarıyla bizler dünyanın öykülerden meydana geldiğini düşünen tek türüz. Biyolojik olarak gelişmiş ve varoluşunun bilincine varmış varlıklar olarak algıladığımız kimliklerimizi ve bizi kuşatan dünyanın kimliğini sanki edebi açıdan çözümlemek gerekirmişçesine, sanki evrendeki her şey öğrenip anlamamız gereken bir şifreyle temsil ediliyormuşçasına ele alırız. İnsan toplumları hepimizin bir noktaya kadar yaşadığımız dünyayı anlama yetisine sahip olduğu varsayımına dayanır.

Dünyayı anlamak veya anlamaya çalışmak için deneyimleri dile aktarmak yeterli olmaz. Dil yalnızca deneyimlerimizin yüzeyine göz atmakla yetinir ve hem konuşan ya da yazanın düşünen zekâsına hem de dinleyen ya da okuyanın yaratıcı zekâsına bağlı yarım yamalak ve belirsiz işaretleri, ortak olduğu varsayılan bilindik şifrelerle bir kişiden diğerine aktarır. Karşılıklı birbirini anlama olanaklarını pekiştirmek ve daha geniş anlam alanı yaratmak için dil sonuçta, dilin doğrudan iletişim kurma yetersizliğinin itirafı olan metaforlara başvurur. Metaforlar aracılığıyla bir alandaki deneyimler bir başka yerde kazanılanlarla aydınlanmış olur.

Aristoteles metaforun gücünün dinleyici kitesinde farkındalık uyandırmasından ileri geldiğini belirtmişti;¹ bir başka deyişle, dinleyicilerin metaforun öznesine belli bir ortak anlam yüklemeleri gerekmektedir. Okuryazar toplumlar, yazılı söz üzerine kurulmuş toplumlar insanla evren arasında algılanan ilişkiyi adlandırmak için temel bir metafor geliştirmişlerdir: dünya okumamız gereken bir kitaptır. Bu okuma, kurgu, matematik, haritacılık, biyoloji, jeoloji, teoloji ve nice yollarla türlü biçimlerde yapılabilir, ama

1 Aristoteles, *The Art of Rhetoric*, IX: 3: 10, s. 235-236, İng. çev. H. C. Lawson-Tancred, Penguin Books, Harmondsworth, 1991.

temel varsayım aynı kalır: evren belirli yasalarla yönetilen tutarlı bir işaretler sistemidir ve o işaretler, bizim kavrama yetimizin ötesinde bir anlam taşırlar. O anlamın içine bakabilmek için bizim de dünyanın kitabını okumaya çalışmamız gerekir.

Her okuryazar toplum bu ana imgeyi aynı yolla almaz, okuma edimini adlandırmak üzere geliştirdiğimiz farklı sözcük dağarcıkları belli bir toplumun belirli mekân ve belirli zamanlarda kendi kimliğini tanımlama biçimlerini yansıtır. Aritoteles'in varsayımlarına kafa tutan Cicero salt süslü söz etmek adına metaforların başboş kullanılmaması gerektiği uyarısını yapmıştı. *De Oratore* eserinde, "nasıl giysiler en başında bizi soğuktan korumak için icat edilmiş, daha sonra süs ve şan şeref için giyilmeye başlanmışsa, metaforlar da yoksunluk nedeniyle kullanılmaya başlanmış ama giderek eğlence için ortak kullanıma girmişlerdir."² Cicero'ya göre, metaforlar dil yoksunluğundan, yani deneyimimizi doğru ve somut adlandıracağımız sözcüklerin yetersizliğinden doğar. Metaforları sadece süsleme işlevi görsünler diye kullanmak onların özünde zenginleştirici gücünü zedeler.

Toplum tanımlayıcı bir temel metafordan bir metaforlar zinciri geliştirir. Dünya kitabı hayat yolculuğuna bağlanır, böylece okur da o kitabın sayfalarında yol alan bir gezgin olur. Ancak o yolculukta gezgin bazen ne geçtiği yerlere ne de oranın sakinlerine aldırır, deyim yerindeyse, bir sığınaktan diğerine ilerler; o zaman gezginin okuma eylemi dünyanın içinde yaşamak yerine ondan kaçındığı bir mekânla sınırlı kalır. *Ezgiler Ezgisi* kitabında gelene, ortaçağ ikonografisinde Bâkire Meryem'e atfedilen saflığın ve bekâretin göstergesi Kutsal Kitap'taki kule metaforu, asırlar sonra sosyal meselelerde eylemsizlik (atalet) ve kayıtsızlığın olumsuz çağrışımlarıyla okur-gezginin aksine, okurların fildişi kulesine dönüşmüştür. Gezgin metaforu evrilir ve sonunda metindeki hac yolcusu, bütün ölümlü varlıklar gibi, kitabın sayfalarını kemirerek kâğıtla mürekkebi yalayıp yutan daha mütevazı bir haşere olan ötekinin tumturaklı imgesi Ölüm Kurdu'nun avı haline gelir. Metafor kendine döner, Kurt nasıl okur-gezginini yiyip bitirirse, okur-gezgin de (bazen) kitapları yiyip bitirir, ancak bunu yaparken amacı,

2 Cicero, *Orator*, XXIII: 78, Fr. çev. Albert Yon, Les Belles Lettres, Paris, 2002.

kitapların (ve hayatın sergilediği) öğretiden yararlanmak değildir, sadece sözcüklerle patlayasıya doyarak Ölümün işini gerisin geri ona yansıtır. Okur böylece kitaplardan (ve hayattan) besin olarak değil yem olarak yararlanan bir kurt, bir fare, bir sıçan, bir yaratık diye alay konusu olur.

Bu metaforlar her zaman açıkça görünmez. Bazen fikir kendi bağlamında üstü kapalı biçimde kendini gösterir, fakat onu aydınlatacak metafora henüz isim verilmemiştir. Aslında, bazı durumlarda –fildişi kule gibi– metafor, fikir toplumda yerini aldıktan uzun zaman sonra üretilir. Birkaç durum dışında metaforları dış görünüşlerine bakarak takip etmek güçtür; belki de daha faydalı, daha açıklayıcı olan metaforun ardındaki belli var olma örneklerini ve genel anlayışların gelişmesini tartışmaktır. İlk kitaplarımdan biri *Okumanın Tarihi*'nde birkaç sayfayı edindiğimiz hünerle ilişkili metaforları irdelemeye ayırmıştım. En yaygın olanlardan bazılarının izini sürmeye çalışmış, ama konunun daha derinlemesine araştırılmayı hak ettiğini anlamıştım; elinizdeki kitap bu memnuniyetsizliğin sonucu işte.

Basılı sözün okurlarına sık sık ellerindeki aracın eski moda olduğu, yöntemlerinin çağdışı kaldığı, artık yeni teknolojileri öğrenmeleri gerektiği, aksi takdirde dörtlü gidenlerin onlara nal toplatacağı söylenir. Belki de öyledir. Bizler toplumun kurallarına uyması gereken sosyal hayvanlar olsak bile, dünyayı sözcüklere dökerek, o sözcüklerle deneyimlerimizi yeniden canlandırarak yeni baştan tahayyül ederek öğrenen bireyleriz de aynı zamanda. Sonuçta, imgelem ve umut sayesinde sağ kalma gereksinimimizden doğmuş biricik yeteneğimiz, bilinci yerinde varlıklar olarak okuma eylemini anlamaya çalışmak için kullandığımız söz dağarcığının büyük ölçüde tanımladığı bu hünerimizi değiştirmeyen noktalarda yoğunlaşmak bizim için daha ilginç, daha aydınlatıcı olabilir.

Bölüm 1

Bir Gezgin Olarak Okur Dünyayı Tanıma Olarak Okuma

Kat edilecek her yolu dolaşsanız bile ruhun sınırlarını yolculuğa çıkararak keşfedemezsiniz, hikâyesi çok derindir.

Herakleitos, parça 35

Kitabın içindeki Musa, *Grandes Heures de Ruhan* (a.y. 1430-1435).
Bibliothèque nationale de France'in izniyle.

Dünya Kitabı

...size bütün kainatın harikulade kitabını takdim etmek
ve kullarının hayat bulmuş harfleriyle Eser Sahibi'nin
mükemmeliyetini kıraat etmenizi temin etmek...

Luis de Granada, *The Symbol of Faith*

On beşinci yüzyıl bir Fransız elyazmasının sol kenarında¹ bulunan yaldızlı küçük bölüm (tezhîp) metnin girişi yerine geçer. Altın kakma yıldızlarla dolu lacivert gökyüzünün önünde bir kadın beşiğe bağlı bebeğe bakıyor. Bu sahne hasır sepetin içindeki Musa'yı tasvir etmektedir. Kadın da bebek Musa'nın Yahudi bir sütanne tarafından emzirilmesi için Firavun'un kızını ikna eden Musa'nın ablası Miryam'dır; sütanne de prensesin tanımadığı, Musa'nın annesi Yohaved'dir. Sayfanın yaldızlı kenarındaki çocuk Musa'dır; nehrin sularına bırakıldığı sepetse kalın, kırmızı kaplı bir kitap. Ortaçağın yorumcuları Yeni Ahit'in öğretilerini Eski'dekilerle bağdaştırma çabasıyla ikisi arasındaki paralelliklerin izini sürerek sanatçılarla vaizlere zengin bir ikonografi sunmuşlardı. Meryem burada yüz elli altı yaşına geldiğinde yeniden gençleşerek kocası Amram'la ikinci kez evlenen Musa'nın annesine benzer: Meryem'in bekâreti Yohaved'in yeni kızılığıyla eşanlamlı okunmaktadır. Tıpkı İsa'nın doğumunu Meryem'e haber veren melek gibi Tanrı da Amram'a karısının doğuracağı çocuğun "dünya döndükçe, sadece İbraniler değil, yabancılar tarafından da yüceltilerek" anısının yaşatılacağını bildirmişti. Yehoved bütün İbrani erkek çocuklarının katlini (Meryem'in zamanında Hirodes'in yaptığı gibi) emreden Firavun'un hışmından kaçmak için hasırotundan bir beşik yapıp dışını ziftle kaplayarak Kızıl Deniz kıyısına bıraktı.² Zarif yaldızlı kenarda gösterilen bu imge, Mısır'dan Çıkış'taki –daha sonra Meryem'in bebek İsa'ya yapacağı gibi– Miryam'ın çocuk Musa'ya

1 *Heures de Rohan à l'usage de Paris*, Ms 9471, Bibliothèque de France, Paris.

2 Bkz Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews*, cilt 2, s. 261-265, İng. çev. Henrietta Szold, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1998.

kol kanat geniş sahnesinin canlandırılışını Kitabın Musa'yı dünyaya taşıyacağı vaadiyle tek bir tasvirde birleştirerek üstü kapalı olarak Kurtarıcı'nın gelişini müjdelemektedir. Kitap Tanrı'nın sözünün dünyada yol alacağı taşıttır, onun izinden giden okurlar da en derin, gerçek anlamıyla hac yolcuları olurlar.

Kitap pek çok şeydir. Anıların ambarı, zaman ve mekânın koyduğu kısıtlamaları aşma aracı, derin düşünme ve yaratıcılık alanı, kendimizin ve başkalarının deneyim havuzu, aydınlanma, mutluluk, bazen de avunç kaynağı, geçmiş, bugün ve gelecek olayların kaydı, bir ayna, can yoldaşı, öğretmen olan, ölüleri yad ettiren, oyalayan, kil tablettten elektronik sayfalara kadar nice kılıklara girmiş kitap, ana kavramlarımızla girişimlerimizin çoğuna uzun zamandır metafor olarak hizmet etmektedir. Neredeyse yazının icadından bu yana beş bin yılı aşkın bir süredir düşüncelerimizi ifade eden (veya ifade etmeye çalışan) sözcüklerin simgesi olan işaretler kullanıcılarına, çetrefilli ve amaçsız, tıpkı içinde yaşadığımız dünya ve hatta hayatın kendisi kadar somut ya da soyut modeller veya imgeler olarak görünür. İlk yazıcılar çok geçmeden yeni hünerlerinin tılsımlı yanlarını anlamış olmalılar. Şifresini kavramış olanlar açısından yazma sanatı uzun metinlerin sadakatle aktarılmasını olanaklı kılmıştı, böylece elçi artık yalnızca belleğine güvenmek zorunda kalmıyordu; yazı belki de sırf maddi varlığıyla söze elle tutulur bir gerçeklik sunduğu için oluşturulan metne otorite kazandırıyor ama aynı zamanda o varsayımı yönlendirerek bu yetkinin çarpıtılmasına veya hafife alınmasına izin veriyordu; monologların içine kıvrılarak, diyalogların içinde dallanarak konuşmada çoğu zaman kaybolan mantığın tutarlı işleyişlerinin düzenlenmesine ve aktarılmasına yardım ediyordu. Konuşan bir canlının bedensel mevcudiyetine alışık insanların ansızın bir topak kil içinde uzaktaki bir dostlarının veya çoktan ölmüş bir kralın sesini duyunca neler hissettiklerini bugün herhalde hayal bile edemeyiz. Böyle mucizevi bir aracın ilk okurların zihninde başka mucizelerin, akla hayale sığmayan evrenin ve anlaşılmaz hayatların metaforik dışavurumu olarak ortaya çıkması şaşırtıcı olmazdı.

Mezopotamya edebiyatından geriye kalanlar hem yazı harikasına hem de yeni hünerin olağanüstü kullanımlarına tanıklık etmektedir. Örneğin, M.Ö. yirmi birinci yüzyıl dolaylarında derle-

diği *Enmerkar Destanı ve Aratta Beyi* ozanı yazının nice sözcüklerden oluşan bir metni uygun bir yolla aktarmak için icat edildiğini anlatır. “Elçinin ağız iyice dolduğu için söyleyeceğini dile getirecek hali kalmadığından Enmerkar bir kil parçasına şekil vererek üstüne sözcükler çiziktirdi. O güne kadar sözcükleri kile tutturmak mümkün olmamıştı.” Bu muazzam özellik M.Ö. yirminci yüzyılda bir ezgi yazarının da doğruladığı gibi güvenilirlikle tamamlandı “Hiçbir şeyi es geçmeyen titiz bir yazı ustasıyım” diyerek okurlarına güvence verirken geleceğin gazetecileriyle tarihçilerini müjdeler. Diğer yandan M.Ö. yedinci yüzyılda Akkad kralı Asurbanipal’in hizmetindeki bir başka yazıcı aynı güvenliliğin çıkar uğruna nasıl eğilip bükülebileceğini göstermektedir: “Kralı hoşnut etmeyecek her şeyi sileceğim” der sadık kul zararsız bir açık sözlülükle.³

Dünya deneyimini okurun zihninde canlandırarak yazılı bir metni ortaya çıkarmaya yarayan bütün bu karmaşık karakteristikler metnin muhafazasının (önce tablet, sonra parşömen ve kanunname) dünyanın ta kendisi olarak görülmesine yol açtı. İster doğanın yasaları aracılığıyla olsun, ister masallarla fiziksel çevremizde bir anlam, tutarlılık, anlatı bulma konusunda insanın doğal eğilimi, kitabın söz dağarcığını maddeye çevirerek tanrıların insan türüne bahşettiği yazı yazma sanatını kullanma yetkisini Tanrı’ya verdi. Dağlar ve vadiler artık bizim sırrını çözmemiz gereken ilahi dilin parçası oldular, denizler ve ırmaklar Yaratıcının sözünü taşıyordu, Plotinus’un üçüncü yüzyılda öğrettiği gibi, “eğer yıldızlara bakarken onları harfler olarak görürsek, bu türlü yazıyı çözmeyi biliyorsak, dizilimlerine göre geleceği okuyabiliriz.”⁴ Boş bir sayfanın üstünde bir metin oluşturma boşluktan bir evren yaratmaya benzetilmişti, Aziz Yuhanna İncil’inde “Başlangıçta Söz vardı” derken hem kendi üstlendiği metni çoğaltma görevini hem de Bizzat Eser Sahibini tanımlıyordu. On yedinci yüzyılda Tanrı’yı eser sahibine, dünyayı da kitaba benzeten söz sanatları Batılı imgeleme öylesine yerleşmiştir ki bir kere daha ele alınıp başka sözcüklerle yeniden ifade edilebilir. *Religio Medici* (Hekim Dini) adlı kitabın-

3 Aktaran Dominique Charpin, *Live et écrire à Babylone*, s. 18, 33 ve 208, Presses Universitaires de France, Paris, 2008.

4 Plotin, *Traité I-6*, Luc Brisson ve Jean-François Pradeau gözetiminde İngilizceye çevrilmiştir, *Traité III*: 6, 20, s. 157, Flammarion, Paris, 2002.

da Sir Thomas Browne bugün artık basmakalıplaşmış imgeleri kendine ait göstermişti: “Böylece kendi Yaratıcı Gücümü aldığım iki kitap var. Biri Tanrı'nın yazdıklarından, diğeri de ona kulluk eden Doğa'nın yazdığı şu evrensel ve hepimizin gözlerinin önüne yayılmış, herkese açık Elyazması; birinde onu hiç görmemiş olanlar diğerinde keşfederler.”⁵

Kaynakları Mezopotamya'ya uzansa da sözü dünyayla ilişkilendiren kesin metafor M.Ö. altıncı yüzyıl dolaylarında Yahudi geleneğinde oluşturulmuştu. Antik Yahudiler soyut fikirleri ifade edecek sözcük dağarcığından yoksun olduklarından yeni kavramlar için yeni sözcükler türetmek yerine o fikirlere metafor olarak kullandıkları somut adlar vermeyi tercih eder, böylece onlara ahlaki ve manevi anlamlar yüklerlerdi.⁶ Nitekim dünyada bilinçli olarak yaşama fikrini, –bu karmaşık fikri– ve Tanrı'nın dünyaya yüklediği anlamı çıkarma çabasıyla Tanrı'nın sözünü saklayan cilt, yani Kitab-ı Mukaddes veya “Kitaplar” imgesini almışlardı. Ayrıca canlı olduğunu anlamının, bizzat hayatın uyandırdığı hayreti bu kitapları okuma eylemini tarif eden bir imge seçmişlerdi: gidilen yol imgesi.⁷ Kitap ve yol – her iki metafor müthiş bir yalınlık ve genele yayılan farkındalığın avantajına sahip olduğundan imgeden fikre (ya da eski okul kitaplarımdan birinde dediği gibi *araçtan nesneye*⁸) geçiş pürüzsüz ve doğal biçimde gerçekleşir. Demek ki yaşamak dünyanın kitabında yolculuğa çıkmaktır, okumak yani bir kitabın içinde yolunu bulmak ise, yaşamak, dünyanın kendisinde yolculuk etmektir. Sözlü iletişim neredeyse sadece dinleyicinin “şimdi”sinde gerçekleşir; yazılı metin ise okurun zamanına bütün kapsamıyla el koyar. Okunmuş sayfalar geçtikçe *görünür* bir şekilde geçmişe, okunacak sayfalarda geleceğe uzanırken kat ettiğimiz yolu görebildiğimiz gibi önümüzdeki yolda bizi nelerin beklediğini de sezebiliriz, geride bıraktığımız yılların sayısını bildiğimiz gibi önümüzde uzanan yılların sayısını da bilebiliriz (tabii bunun güvencesi yoktur, o başka). Dinleme büyük ölçüde edilgen bir eylemdir; oku-

5 Sir Thomas Browne, *Religio Medici*, alıntı *The Major Works*, editör ve giriş yazısıyla dipnotlar, C. A. Patrides, Penguin Books, Hamondsworth, Middlesex, 1977.

6 Bkz A. Gros, *Le thème de la route dans la Bible*, La pensée catholique, Brüksel, 1957.

7 “Yol” sözcüğü Eski Ahit'te 600 kere yer almaktadır. Bkz Gros, *Le thème de la route dans la Bible*.

8 I. A. Richards, *Principles of Literary Criticism*, Kegan Paul, Londra, 1924.

mayssa, tıpkı yolculuğa çıkmak gibi etkindir. Okumanın eyleminin dünyada hareket etme olduğu görüşüne karşı gelen daha sonraki algıların aksine Yahudi- geleneğinde okunan sözler eylemi akla getirir: Tanrı, “Hayalini yaz” der peygamber Habakkuk’a, “tablet- lere aktar ki gören bir çırpıda okusun.”*

Habakkuk’un kehanetlerinden muhtemelen bir asır sonra der- lenmiş Hezekiel Kitabı daha açık bir okunabilir dünya metaforu ortaya koymaktadır. Hezekiel hayalinde göğün açıldığını ve içinden uzanan bir elin tuttuğu bir parşömen tomarını önüne serdiğini görür, “içi de dışı da yazılıydı; ağıtlar, inilti ve figanlar yazılmıştı.”⁹ Peygamberin bu tomarı yemesi gerekiyordu, böylece yuttuğu sözcükleri İsrailoğullarına konuşabilirdi. Aşağı yukarı aynı imge daha sonra Aziz Yuhanna tarafından Patmos’a gittiğinde kul- lanılır. Vahiylere Kitabında elinde açık tuttuğu bir kitapla Gökten bir melek iner. “Al bunu yut” der melek, “mideni yakacak ama ağzın bal gibi tatlanacak.”¹⁰

Gerek Hezekiel’in gerekse Yuhanna’nın imgeleri, ortaçağ ve Rönesans boyunca Kutsal Metinler ve Doğa Kitabında, Tanrı’nın çifte yaratı imgesini gören yorumlardan oluşan kapsamlı bir külli- yatın doğmasına neden oldu. Her ikisi de bizi anlatıyordu ve okun- ması gerekliydi. Talmud yorumcuları çifte kitabı Tevrat’ın (Torah) çifte tabletleriyle ilişkilendiriyorlardı. Midraş’a göre Tanrı’nın Sina Dağı’nda Musa’ya verdiği Tevrat hem yazılı metindi hem de sözlü yorum. Musa gündüzleri, hava aydınlık olduğunda Tanrı’nın tablet- lere yazdığı metni okurdu; gece karanlığında ise Tanrı’nın dünyayı yaratırken söylediği yorumlara çalışırdı.¹¹ Talmud uzmanlarına göre, Doğa Kitabı kendi yazılı metni üzerinde Tanrı’nın sözlü açıklamasıydı. Belki de Bibloslu Philo bu nedenle ikinci yüzyılda Mısır tanrısı Thoth’un da eşzamanlı olarak yazma ve yorumlama veya açıklamalar derleme sanatını icat ettiğini bildirmişti.¹²

* Habakkuk, II:2. Kutsal Kitap çevirileri için www.incil.info websitesinden yarar- lanılmıştır, (ç. n.)

9 Hezekiel, 2:9

10 Vahiy, 10:9-11

11 Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews*, cilt 3, İng. çev. Paul Radin, Johns Hopkins University.

12 Aktaran Eusebius, *Preparation for the Gospel*, I:9:24, İng. çev. Edwin Hamilton Gifford, Gorgias Press, Piscataway, NJ, 1903.